

Shrnutí

Svoboda a její nepřátelé dvacet let po pádu komunismu

14. listopadu 2009, Praha

Bývalý prezident Václav Havel, francouzský filozof André Glucksmann, politolog Jacques Rupnik, česko-britský dramatik Tom Stoppard nebo šéfredaktor polského deníku Gazeta Wyborcza Adam Michnik, byli mezi hosty dvou debat "Svoboda a její nepřátelé", konaných 14. listopadu na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v rámci oslav výročí dvaceti let od pádu komunismu. Hosté hovořili o hodnotě svobody a jejích nepřátelích, ale také nedostacích především v post-komunistických zemích Evropy. Bývalá ministryně zahraničí Spojených států, Madeleine Albright v odpolední části debaty zodpovídala dotazy studentů, které se rovněž týkaly tématu role České republiky ve vztahu ke Spojeným státům, ale i zbytku světa. Den byl zakončen koncertem v Pražské křižovatce za účasti hudebníků jako Lou Reed, Renee Fleming nebo Joan Baez.

Martin C. Putna, ředitel Knihovny Václava Havla, uvedl první debatu Svoboda a její nepřátelé: perspektiva lidské zkušenosti, návratem k e studentským setkáním, která probíhala na půdě Filozofické fakulty o dvacet let dříve. „Tehdy bylo jasno, co je svoboda a kdo jsou její nepřátelé: režim, stručně bolševik.“

Podle Jana Sokola, českého politika a filozofa "je jednoduché ukázat prstem na nepřátelé svobody", ale úkolem filozofie je tomu rozumět. „Ve společnosti bez pravidel je svobodný jen ten, kdo vystřelí první. A je to nějaká svoboda?“, ptal se Jan Sokol. Hovořil také o vnímání svobody našim okolím jako moci. „Radovali jsme se ze své svobody, ale lekli jsme se svobody těch druhých.“ Nepřátelé svobody v nás pocit strachu pěstují a pak se nabízejí, že nás před konstruovanými nepřáteli ochrání.

Politik Petr Pithart se domnívá, že nepřáteli svobody jsou dnes „ti, kdo to myslí dobře, a na místo svobody nabízejí lidské teplo, soudržnost, solidaritu“, namísto dřívějších tvůrců ideologií a utopií svobody.

Na nebezpečí syndromu "propuštěného vězně" ve společnosti, která čerstvě nabyla svobodu, upozornil bývalý český prezident Václav Havel. Ve vězení si člověk snadno zvykne na určité jistoty, nemusí o ničem rozhodovat. „Svoboda je těžká věc, komplikovaná, v každém člověku ve větší či menší míře dříme chuť vrátit se metaforicky do vězení, chuť si usnadnit život.“

Francouzský filozof André Glucksmann se ve svém projevu opíral především o význam pravdy a mluvil o nutnosti „uniknout největším lžím historie dvacátého století, které kázaly mír a způsobily válku“. Hlavní hodnotu revoluce z roku 1989 shledává v tom, že disidenti spojili boj za svobodu s bojem za pravdu.

Václav Havel hovořil také o pravdě a vymezil ji oproti "informaci" skutečností, že za pravdu někdo ručí. Nedostatek nadhledu, který je její bytostnou součástí, může poté vést například k "sebeobdivu, fanatismu, posedlosti, ale i jakési opatrnosti".

Novinář Jan Urban nazval identitu funkcí svobody, a úkolem samotného bytí. Postavená je buď negativně, proti někomu, nebo pozitivně, pro něco. „Pokud jsem pro něco, a usiluji o něco, mohu mít nepřátele, je to ale z jejich vůle, ne z mojí.“

Následné dotazy z publika se dotýkaly aktuálních problémů, jako rušení koncesionářských poplatků či nedostatečnému povědomí o nedávné minulosti české mládeže, ale také otázky obdony Norimberského procesu v polistopadovém kontextu.

Druhý panel Svoboda a její nepřátelé: perspektiva Střední Evropy zahájil Česko-francouzský politolog Jacques Rupnik s důrazem opět na ty méně očividné nepřátele, kteří užívají jazyk svobody a jsou součástí transformace po roce 1989, ale znehodnocují dědictví disentu. Na základě konceptů svobody Isaiaha Berlina Rupnik poukázal na nekontrolovaný rozmach liberalismu, vytlačující stát jako nepřítele a vedoucí k neprůhledné privatizaci a neomezené chamtivosti. „Zvolili jsme nejrychlejší cestu – imitaci.“

Adam Michnik, šéfredaktor polského deníku Gazeta Wyborcza víceméně souhlasil s Rupnikem a jeho další představou "bezobsažné demokracie". Soustředil se na téma korupce a upozornil, že rodí z jedné strany nihilismus a cynismus, a z druhé fundamentalismus, nejen náboženský či etnický, ale i tržní.

O fenoménu tzv. "občanské frigidity" ve společnosti hovořil slovenský sociolog Martin Bútora jakožto o nové kombinaci občanské bezmocnosti s nezájmem. Za to nemohou pouze politici, ale i samotní lidé, kteří necítí akutnost problému, uvedl Bútora, a vyzdvihl jako důvod vzestup individualismu.

Česko-britský dramatik Tom Stoppard podtrhnul měnící se dynamiku svobody, především její ztráty. "V minulém století jsme si zvykli na předpoklad, který už dávno neplatí: že se svoboda ztrácela a znovu získávala přes noc, dramaticky a možná i násilně." Dnes se svoboda vytrácí takřka neviditelně.

Východní Evropou se zabýval Andriej Piontovsky, ruský politolog a spisovatel. Hovořil o kapitalismu jako o životně důležitém prvku tzv. ruského "putinismu". Za mylné považuje ty názory, podle kterých vede nutně kapitalismus ke vzniku demokracie. Uvedl také, že Putinismus je nutné vnímat v mezinárodním kontextu: jak korumpuje ostatní státy, ale i kterak je citlivý na demokratizaci ve svém okolí. "Co můžeme udělat pro demokracii v Rusku? Pomozme Ukrajině!".

Stěžejným tématem následné diskuze s publikem byla korupce, zatímco Bútora zdůraznil přístup každého jednotlivce k boji s ní a vyjádřil optimismus, Michnik vidí řešení v právních opatřeních, nicméně je pro něj korupce věčným. Nicméně uznává, že "historie má v sobě prvek překvapení", vzpomíná pesimismus a cynismus před pádem komunismu v Polsku. Podobně Bútora uvedl, že zde budou "překážky a bariéry, skryté i viditelné, ale jen když se pokusíte, můžete vidět výsledek."

S nepřáteli si poradíme snáz než s falešnými přáteli svobody, dodal Adam Michnik ke konci diskuze. Tom Stoppard zase upozornil: "Čeho je třeba se bát, je dění v zemích, kde tyto věci nejsou viditelné - moje země, Francie nebo Německo...".

Odpoledne byla na programu debata s bývalou americkou ministryní zahraničí českého původu Madeleine Albright se studenty, spoluorganizovaná studentskou iniciativou Inventura Demokracie.

Madeleine Albright se aktivně angažovala v procesu demokratizace v Československu, později České republice. Ona i další v Americe litují, že Česko nedokázalo využít příležitosti předsednictví Evropské unie, i že byla tak nejasná situace kolem lisabonské smlouvy. „Já opravdu nerozumím, co váš prezident dělá, vždycky jsem myslela, že Češi patří do Evropy.“ Česká republika může dle Albright ve světě zastávat svou roli. „Bylo by dobré, kdybyste vzali jinam, co jste se naučili nejen za posledních dvacet let: jak vybudovat novou demokracii. Je plno věcí, které malá země může učit jiné [...] člověk musí hrát karty, které má, ale musí je hrát – to by bylo, jako když člověk nefunguje v demokracii.“

Dalším tématem diskuze byla zahraniční politika USA. Severoatlantickou alianci považuje za zásadní platformu pro mezinárodní spolupráci, v současnosti je ostatně Madeleine Albright členem pracovní skupiny, která má přijít s novým strategickým konceptem pro NATO. Dále upozornila, že „NATO není filantropická nebo akademická organizace, ale zodpovědnost. A tu jste vzali s tím, že jste se stali členy,“ upozornila.

V otázce vztahů s Ruskem soudí, že je potřeba „spolupracovat, kde můžeme, soupeřit, kde musíme“, jsou nutné realistické vztahy, "reset", jak řekl viceprezident Biden.

Evropa je velmi důležitým partnerem pro Ameriku. „Plno lidí si myslí, že Amerika nechce silnou Evropu, ale my ji potřebujeme. Sledujeme debaty, doufáme v silného prezidenta Evropské unie.“ Avšak aby se stala rovnocenným partnerem, musí Evropa dle Albright více myslet na to, co se děje mimo ní.

„Obama se sám nenominoval,“ odpověděla na dotaz stran Nobelovy ceny míru a uvedla, že dostat by ji ale měli Václav Havel i Bill Clinton.

Den byl zakončen koncertním večerem "Už je to tady!" v Pražské křižovatce, pořádaným nadací Vize 97. Jak připomněl Václav Havel, hudba hrála v sametové revoluci důležitou roli. Vystoupily zde osobnosti, známé ve světě nejen svou hudbou, ale i bojem za lidská práva: Lou Reed, Joan Baezová a Suzanne Vega i sopranistka Renée Fleming, českou scénu reprezentovali Jiří Stivín a Pražská komorní filharmonie. Koncertu se účastnila řada osobností českých i zahraničních osobností, mezi nimi i prezident Václav Klaus, který měl krátký projev. Své video pozdravy zaslali, mimo jiné, Barack Obama, Jeho svátost Dalajlama, Angela Merkelová, ale i hudebníci Bono, Vox a Mick Jagger.